

Dragomir Vojnić

**11. TRADICIONALNI OPATIJSKI
SKUP HRVATSKIH EKONOMISTA
(12.-14. studenoga 2003.)
Ekonomska politika Hrvatske u godini 2004.**

Refleksije i poruke Savjetovanja

Štovane kolegice i kolege, dragi prijatelji,

Evo nas u završnici ovogodišnjeg tradicionalnog opatijskog skupa hrvatskih ekonomista. Budući da se radi, kako je u uvodu i naš Predsjednik Veselica spomenuo, o svojevrsnom jubileju na samom početku ovog završnoga dijela našega skupa koji je organizator označio kao refleksije i poruke Savjetovanja, reći ću samo nekoliko riječi u kontekstu povijesne retrospektive.

Slušajući pažljivo vrlo zanimljiva, dobro pripremljena i profesionalno i znanstveno zasnovana izlaganja u tijeku protekla tri dana, moju je pozornost u svjetlu već spomenute opaske profesora Veselice privukla jedna činjenica koju nerijetko zaboravljamo ili samo usput spominjemo, a to su duga reformska tradicija i zamjetni doprinos naših opatijskih skupova i hrvatske ekonomske znanosti reformskim događanjima na ovim našim prostorima.

Obično se kaže da se od tradicije ne živi i to je svakako točno. Točno je međutim i to da tradicija ima veliku ulogu u životu svakog čovjeka, obitelji, poduzeća, institucije i države.

Na značenje ovog našeg tradicionalnog opatijskoga Savjetovanja i na doprinos naše ekonomske znanosti nerijetko nas više podsjećaju znanstvenici iz drugih zemalja nego mi sami. Na to su nas podsjetili prijatelji iz drugih zemalja u tranziciji na velikom međunarodnome skupu u Moskvi, kojem je predsjedao Gorbačov. Dvije

knjige objavljene prošle i ove godine u SAD i u Japanu (prva Davida Prychitka, a druga Yoji Kojame), također nas podsjećaju na značenje i reformski doprinos naše ekonomske znanosti, hrvatskih ekonomista i ovih naših savjetovanja. Ne izlazeći iz granica skromnosti, valja reći (jer to i drugi govore) da su i doprinosi naše ekonomske znanosti i poruke s opatijskih savjetovanja zamjetno utjecali na reformska događanja na ovim našim prostorima, pa i šire. Na spomenutom međunarodnom skupu u Moskvi, bila je na skupini ekonomista veterana reforme izrečena i prosudba da su ukupna reformska događanja na ovim prostorima ubrzala krah boljševičke opcije i rušenje berlinskoga zida. Svemu je tome zamjetan doprinos dala i hrvatska ekonomska znanost.

Prije nego što nešto kažem o refleksijama i porukama ovogodišnjeg opatijskoga skupa hrvatskih ekonomista, spomenut ću samo tri poruke iz prijelomnih razdoblja. Prvo opatijsko savjetovanje održano je na osnovi prvoga sveska (od ukupno 23) tzv. "crvene knjige" koju su priredili znanstvenici okupljeni oko Ekonomskog instituta i Ekonomskog fakulteta u Zagrebu još davne godine 1968., znači prije 35 godina. Poruke su išle u smjeru podrške ostvarivanju reforme iz godine 1965. koja je dala ton i pečat ukupnim reformskim događanjima na ovim prostorima, pa i šire. U studenome godine 1990. održano je posljednje Savjetovanje na osnovi 23. sveska "crvene knjige".

To je bilo vrijeme završetka reforme i početka tranzicije. Sadržaj 23. sveska "crvene knjige" odnosio se na opću demokratizaciju i pluralizaciju (vlasničku, tržišnu i političku) s posebnim osvrtom na osamostaljivanje republika kao država. Time su ostvarene osnovne intencije Dugoročnoga programa ekonomske stabilizacije koji je startao još na početku osamdesetih i na kojem su se istakli brojni ekonomisti znanstvenici (posebno iz Hrvatske i Slovenije). Od brojnih političara koji su u tijesnoj povezanosti s ekonomistima dali veliki doprinos takvim kretanjima valja posebno spomenuti Kiru Gligorova, Antu Markovića, Sergeja Krajgera, Milana Kučana i Stjepana Korošeca.

Poruka ove "23. crvene knjige", jednako kao i poruka opatijskoga Savjetovanja bila je dana kao apel svim ekonomistima bivše države da pomognu svojim republičkim vladama u osamostaljivanju republika kao država. Sve je te činjenice bez obzira na "eksploziju balkanskoga nacionalizma" potrebno uvažavati i dati im adekvatnu povijesnu interpretaciju i valorizaciju.

Prvo opatijsko Savjetovanje u samostalnoj republici Hrvatskoj održano je u prvoj godini njezine samostalnosti. Poruke su apelirale na ekonomsku znanost i ekonomiste da maksimalno podrže i pomognu i procese osamostaljivanja Hrvatske kao države i procese ostvarivanja tranzicije.

Ta se podrška i pomoć, kao što je općepoznato, djelotvorno može ostvarivati suradnjom ekonomske znanosti i ekonomske politike.

Kakva je bila ta suradnja od početka tranzicije u tijeku devedesetih i početkom ovog stoljeća najbolje se može analizirati i procjenjivati praćenjem naših, valja

ponoviti, tradicionalnih opatijskih savjetovanja. Ja sam nerijetko, posebno u ratnim i kriznim situacijama, govorio da se između ekonomske znanosti i ekonomske politike moraju ostvarivati odnosi “plemenitog komplota” ili barem “konstruktivne suradnje”. I premda se takve prosudbe mogu svrstavati u sferu iluzije, ipak ih ne treba sasvim ni podcjenjivati ni zaboravljati.

U tom kontekstu mislim da nije ni potrebno posebno podsjećati na općepoznatu spoznaju da je ekonomska politika dio politike, a ekonomska znanost dio znanosti. Akteri ekonomske politike i ekonomske znanosti ponašaju se po različitim kriterijima, pa su i konfrontacije i suprotstavljanja razumljivi i uobičajeni. Političari se ponašaju po kriteriju borbe za vlast. Znanstvenici se ponašaju po kriteriju borbe za znanstvenu istinu. U devedesetima bile su konfrontacije ekonomske znanosti i ekonomske politike, osim na samom početku tranzicije, kontinuirane. Naša opatijska savjetovanja o tome najbolje svjedoče. Konfrontacije na početku novoga stoljeća nešto su se ublažile, ali nisu nestale. Na prvom opatijskom Savjetovanju, nakon političkih promjena, ocjenjivali smo da se nova vlast, zbog kumuliranih grešaka, ekonomske i ukupne politike u tijeku devedesetih, našla u poziciji svojevrsnog zatočenika koji teško pronalazi putove izlaska. Na opatijskim savjetovanjima poslije te su se ocjene nešto mijenjale, a ovo Savjetovanje nastavak u tome smjeru.

Kada to kažem, onda posebno mislim na pomake koji se odnose na kontinuitet četverogodišnjeg rasta proizvodnje (u prosjeku više od 4% BDP) zatim na savladavanje bauka nelikvidnosti, na prijelom u trendu nezaposlenosti, na reformske pomake u svim bitnim segmentima makroekonomskoga i makropolitikoga okruženja jednako, kao i na opće pomake u pluralizaciji i demokratizaciji i gospodarstva i društva i na opće stanje ljudskih prava i sloboda i standarda življenja.

No, najveći su pomaci neupitno učinjeni u bitno izmijenjenoj međunarodnoj poziciji Hrvatske. Činjenica da ćemo, po svemu sudeći, u proljeće, sljedeće (2004) godine biti prihvaćeni za kandidata za Europsku uniju o tome i sama po sebi govori. To je bila i ostala osnovna strateška odrednica naše ukupne politike i to je veoma dobro. Ovo naše Savjetovanje dobar je primjer u tom smislu.

Ipak, kada je riječ o odnosima ekonomske znanosti i ekonomske politike (i pored nesumnjivih pomaka), za vrijeme našeg trodnevnoga rada ili su eksplicite postavljana ili implicite pretpostavljana brojna pitanja.

Naglasci ekonomske politike u proteklom četverogodišnjem razdoblju stavljani su na tri važna segmenta. Prvi se odnosi na politiku restrukturiranja. Drugi se odnosi na monetarnu, a treći na fiskalnu politiku. Na sva su tri segmenta politike ostvareni određeni pomaci i ostvareni su rezultati. Tako je politika restrukturiranja (proizvodnog, tehnološkog, menadžerskog, poslovno-financijskog, informatičkog, ekološkog itd.) dala nesumnjive rezultate. U pojedinim je granama došlo i do smanjenja jediničnih troškova rada, i to tako da je proizvodnost rada rasla brže od plaća. Uslijedilo je i podizanje kvalitete privređivanja - mjeren je doprinos rada, kapitala i tehničkog napretka stopi rasta BDP. To posebno spominjem zato što, ako

primijenimo mjeru nove ekonomije, tj. četvrte tehnološke informatičke revolucije, u izrazu doprinosa ICT čimbenika (tj. doprinosa informatičke i komunikacijske tehnologije) situacija ni izdaleka nije tako povoljna. I premda će razina BDP u narednoj (2004.) godini biti vjerojatno viša od one koju je jedan od najboljih komparativnih analitičara za zemlje u tranziciji (Grzegorz Kolodko) prognozirao (veća od 95% u odnosu na 1990.), ipak ostaju brojni problemi u sferi trgovačke i platne bilance i konkurentnosti. S time je povezan i problem dugova. U jednom sintetičkom izrazu sva se ta brojna pitanja i problemi svode na model privređivanja.

Ako pođemo od pretpostavke da je politika restrukturiranja bila relativno dobra, ostaje pitanje fiskalne i posebno monetarne politike. Jedan od odgovora na mnogo puta postavljeno pitanje - zašto smo toliko zaostali za Slovencima s kojima smo imali iste (ili barem slične) startne osnove, odnosi se (pored općeg političkog ozračja) i na monetarnu politiku. Slovenci su kontinuirano provodili politiku plivajućeg tečaja, stavljajući u prvi plan izvoz i konkurentnost. Mi smo, međutim, radili sasvim nešto drugo. Zbog toga politika restrukturiranja nije imala odgovarajuću podršku monetarne politike. Rezultat je bio opadanje konkurentnosti i izvoza. To je najkompleksniji problem koji je nova vlast naslijedila od stare.

I premda je situacija teška, određeni se pomaci nazrijevaju. Neke od tih pomaka, posebno u smjeru aktivnije investicijske politike, pozdravili smo i na našem prošlogodišnjem Savjetovanju. U novije vrijeme ostvareni pomaci u sferi razvitka integralnog tržišta, posebno tržišta rada i kapitala, bit će također doprinos u tom smislu.

Posebno mislim na ono što se čulo na našem Savjetovanju, a odnosi se na bankarski sustav i na odgovarajuće investicijske fondove. Te nove institucije možemo shvatiti kao oslonac one ekonomske politike koja će više nego dosad u prvi plan stavljati izvoz. To mora biti sukus nove razvojne strategije. A upravo takvu strategiju podržavala je i podržava ekonomska znanost. Može se, mislim, slobodno reći da je to bila ideja vodilja i ovog našeg Savjetovanja.

U svemu tome valja ne kao manje važno, nego naprotiv, posebno naglasiti da se samo na takvoj koncepciji i strategiji razvitka može djelotvorno razvijati masovno, posebno malo i srednje poduzetništvo s poznatim pozitivnim utjecajima na razvitak proizvodnje i povećanje zaposlenosti i izvoza.

Sve u svemu, mislim da se, na kraju našeg dinamičnog i plodotvornog trodnevnoga rada, mogu, pored već učinjenih refleksija, izreći i neke poruke.

Prva neupitna poruka jest da naša ekonomska znanost što brže i djelotvornije priključivanje Europskoj uniji ne smatra jednom od mogućih solucija, nego je možda bolje reći da to smatra jedinom mogućom razumnom solucijom. Takav stav (i premda ima širok znanstveni i politički konsenzus) nikako ne pretpostavlja iluziju da će samim time svi problemi biti riješeni. To sigurno ne. Ali svaka bi druga solucija bila neusporedivo lošija.

Postojeća ekonomska politika, koja se zasniva na razvojnoj kombinaciji politike restrukturiranja i monetarne i fiskalne politike, mora se dalje unapređivati u smjeru veće podrške, i fiskalne i monetarne politike, povećavanju konkurentnosti i ekspanziji izvoza.

Odgovarajuće se mjere moraju definirati na osnovi komparativne analize (sa drugim zemljama u tranziciji, posebno sa Slovenijom) i kritičkom prosudbom tečajne politike koja se, zapravo, od početka stabilizacijskog, odnosno antiinflacijskog programa zasniva na fiksnom tečaju.

Ove činjenice posebno spominjem zato što je upravo o tim pitanjima nerijetko dolazilo do nesporazuma ekonomske politike i (barem jednoga dijela) ekonomske znanosti.

Kada je riječ o apreciranoj kuni, onda je neupitno da je valuta svih zemalja u tranziciji aprecirana. U Hrvatskoj se, međutim, ne radi o apreciranoj, nego o preapreciranoj kuni. U nas se uobičajilo mišljenje da govoriti eksplicite o preapreciranoj kuni znači implicite misliti na administrativnu deprecijaciju. A to nije točno. Jer osnovni se problem svodi na povećanje izvoza i smanjenje uvoza i prema tome na smanjivanje relevantnih deficita. Problem ekonomskih mjera kojima bi se to postiglo problem je konkretnih odluka Vlade u okviru njezinih kompetencija, i to zato što je jedan, ne mali, dio kompetencija u rukama HNB. U tom smo kontekstu i usmeno i pismeno podržali mjere ili bolje reći intencije koje su navijestili i HNB i Vlada, po kojima bi se aktivna ekonomska politika morala zasnivati na takvoj koncepciji i strategiji razvitka koja kao osnovnu odrednicu ima ekspanziju izvoza. To znači da se mora revitalizirati i odgovarajući koncept planiranja, kako su to učinile i mnoge druge zemlje s kojima se možemo i želimo uspoređivati.

Sve je to i jedan od uvjeta za nešto veće stavljanje naglaska na razvitak proizvodnje općenito i posebno na moderniji i djelotvorniji industrijski razvitak shvaćen u najširem smislu. Takav je razvitak bitna pretpostavka za ukupnu reformu obrazovanja u smjeru adekvatnije valorizacije svega onog što stavljamo pod zajednički nazivnik "Human capital" ("ljudski kapital") i "Research and Development" ("istraživanje i razvitak"). To je jedini mogući put za naše priključivanje onom europskome svijetu kojem težimo, a gdje su obrazovanje, istraživanje i znanje osnovne odrednica razvitka.

Sve to mora trasirati naš put razvitka u postindustrijsko društvo u novu ekonomiju u kojoj ćemo kvalitetu razvitka mjeriti ICT čimbenicima, što je izraz četvrte tehnološke informatičke revolucije koja nas okružuje i u kojoj živimo.

Budući da sam se dugi niz godina bavio problemima demografskih investicija i gospodarskog razvitka, mislim da je u kontekstu ovogodišnjih opatijskih poruka potrebno posebno naglasiti da se samo na osnovi takve ekonomske i razvojne politike mogu rješavati gorući problemi demografske obnove.

To je bitan preduvjet za prijelom u trendu pražnjenja naših povijesno danih i raspoloživih prostora.

Na kraju, sasvim prizemljeno govoreći, još se jednom mora ponoviti da se aktivna ekonomska politika koja će nas voditi u tome smjeru mora zasnivati na koncepciji i strategiji razvitka koje kao posebno naglašenu odrednicu imaju ekspanziju izvoza.

A to pretpostavlja razvitak svih onih institucionalnih okvira (u makroekonomskom i makropolitničkom okruženju) i ekonomskih mjera o kojima smo dosta čuli i naučili za vrijeme našeg trodnevnoga Savjetovanja. Odrednice o daljem djelotvornijem razvoju integralnog tržišta, posebno tržišta rada i kapitala, u svemu tome imaju posebno značenje. Zato valja posebno istaknuti, sve ono što se odnosi na razvoj takvih institucija kao što su razvojni investicijski fondovi u osloncu na bankarske mehanizme i druge institucije tržišta kapitala. U tom kontekstu veću pozornost valja posvetiti tržišnoj prilagodbi mirovinskih fondova. I premda je to posebno pitanje ipak valja spomenuti potrebu bolje valorizacije onih mogućnosti koje još uvijek pruža primjena ESOP programa.

Kada je riječ o razvojnim investicijskim fondovima u osloncu na bankarske mehanizme, podsjećamo na prijedloge koje smo, posebno za poštansku banku, davali na našem prošlogodišnjem opatijskom Savjetovanju.

Sve u svemu mislim da će izlaganja, diskusije i poruke ovog našega Savjetovanja, slično kao i prošlih godina, predstavljati podstrek i okosnicu za razmišljanje čimbenicima ekonomske politike na različitim razinama gospodarstva i društva.

Djelotvorniju suradnju ekonomske znanosti i ekonomske politike potrebno je institucionalizirati osnivanjem Vijeća ekonomskih savjetnika Vlade Republike Hrvatske. Ne želeći sijati optimizam bez pokrića mislim da su se stekli uvjeti za dalje djelotvornije pomake odnosa ekonomske znanosti i ekonomske politike. Ekonomska će praksa ove moje prosudbe u veoma dogledno vrijeme potvrditi, ili možda, što bi za sve nas bilo veoma loše, i demantirati.

Na kraju, zahvaljujući se najsrdačnije svima nazočnima i nenazočnima koji su sudjelovali u radu ovogodišnjeg tradicionalnoga skupa hrvatskih ekonomista, završit ću svojim uobičajenom poštalicom - uostalom, valja se nadati dobromu i boljemu.